

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIĄZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
כתובת: ת.ד. 17209 תל אביב 69051
דואר אלקטרוני: lili@lyhaber.com
טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366

גליון 51, נובמבר 2010 כסלו תשע"א

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

קצרים

ועדה משותפת של מרכז הארגונים ושל ועידת התביעות אישרה לארגוננו הקצבה לצורך פעילויות להנצחת מורשת יהדות קרקוב והשואה, ועל כך נתונה תודתנו.

בהוצאת "יז ושם" רואים אור, מידי שנה, עשרות ספרים חדשים. בחרנו להביא לידיעתכם כמה מהספרים הללו, הנמכרים עכשיו במחיר מיוחד:

פנקס הקהילות פולין, כרך שלישי, גליציה המערבית ושלזיה, עורכים: אברהם ויין, אהרן וייס. בכרך נכללים ערכים הדנים בתולדות היישובים היהודיים בגליציה המערבית ושלזיה, לרבות קרקוב. הפנקס מתאר את תולדות הקהילה היהודית מתחילת ההתיישבות ועד לאחר מלחמת העולם השנייה. המחיר: 86 ש"ח (במקום 108 ש"ח)

גשר צר אל החיים, יהודים במחנה גרוס-רוזן ובמחנות העבודה שלו 1940-1945, מאת: בלה גוטרמן. הספר דן בסוגיית ניצול היהודים בעבודת כפייה בגרמניה. במחנות העבודה נכלאו יהודים מפולין, מהונגריה וממדינות אירופה המערבית. האסירים היהודים שנלקחו מפתחי תאי הגזים והובלו לעבוד בשביל תעשיית החימוש הגרמנית היו האחרונים ששוחררו. המחיר: 58 ש"ח (במקום 78 ש"ח)

קולות מתוך החושך, היצירה המוסיקלית בגטאות ובמחנות בפולין, מאת: משה הוד. הספר מאגד מסמכים, שירים ותווים מתקופת השואה ומהווה יד לעבודתם של יוצרים יהודים שהוסיפו לפעול בגטאות ובמחנות ותרמו לקידוש החיים. המחיר: 58 ש"ח (במקום 78 ש"ח)

ערב סרטים לזכרו של נתן גרוס "כוכבים גדולים בסרטים קטנים"

יערך ביום ג' 16 בנובמבר ב-19:00 בסינמטק תל אביב במלאת 5 שנים לפטירתו של במאי הקולנוע נתן גרוס, יערך בסינמטק תל-אביב מפגש מיוחד ובו יוצג מבחר מתוך סרטיו, בהשתתפות שחקנים בולטים בתיאטרון ובקולנוע הישראלי.
עורך הערב: יעקב גרוס בהשתתפות חלק מהשחקנים והמעוניינים בהזמנה יפנו ליעקב 077-4332200

גורל יהודי פולין 1944-2010

מהאוניברסיטה היגלונית בקרקוב), שני חוקרים מארה"ב – פרופ' אנתוני פולנסקי ופרופ' יאן תומאש גרוס, ומספר חוקרים מישראל. הנושאים העיקריים שנדונו היו המפגש הראשוני של הניצולים עם החברה הפולנית לאחר השואה והייצוג של הזכרונות בתקופה זו, יחסם של הפולנים ליהודים ששרדו, הצעדים הראשונים לבנייה מחדש של החיים היהודים לאחר המלחמה, הנסיונות הראשונים של הניצולים לעצב זכרון משמעותי של קורבנות השואה, ודיון על יחסי פולנים ויהודים והנסיונות לחזק את הקשר עם שארית יהודי פולין שנתרה שם.

כינוס ראשון מסוגו שהוקדש למאמציהם של שורדי הקהילות היהודיות בפולין לחזור לחיים בפולין, התקיים בתחילת חודש אוקטובר ב"יז ושם", במרכז לחקר תוצאות השואה והשלכותיה. במשך עשרות שנים עסקו החוקרים רק בנושא השמדתם של יהודי פולין, ואילו בשנים האחרונות הולך ועולה מספר החוקרים בפולין ומחוצה לה המתרכזים גם בחקר ההיבטים הרבים של תוצאות השואה והשפעותיה על יהדות פולין. בכינוס, בראשותו של פרופ' פליקס טיך מהמכון היהודי בוורשה, השתתפו 22 חוקרים מפולין (בהם שלושה

תרומת בימה ופרוכת לבית הכנסת אייזקה

ארגון יוצאי קרקוב תרם את מבנה הבימה לבית הכנסת אייזקה שברחוב קופה בקרקוב. בנוסף, בימים אלה נרקמת פרוכת לבימה ואף היא תעוטר בכיתוב "תרומת ארגון יוצאי קרקוב בישראל לעילוי נשמת קדושי הקהילה שנרצחו בשואה". בבית הכנסת אייזקה פועל מטבח כשר למדרין, ובמקום מבקרות קבוצות רבות מישראל ומהעולם.

מצבה אחת בפלשוב

בקיץ 1997 התקיים כנס מדעי במכניקה באוניברסיטה היאגלונית בקרקוב, ובין מארגניו היה מנחה הדוקטורט שלי וידידי **מרסלו אפשטיין** מהעיר קלגרי בקנדה. בנוסף לענין המקצועי בכנס, היתה לי סיבה אישית לנסיעה. סבי מצד אימי, **עקיבא זלינגר ז"ל**, נולד בעיירה כשאנוב, כ-50 ק"מ מקרקוב, וידעתי כי אימו, פסיה זלינגר ששם נעוריה היה אברהמר, נולדה וגדלה בקרקוב.

הגעתי לקרקוב ביום ראשון אחרי הצהרים. יצאתי לטיול רגלי בעיר העתיקה, מתבונן במבנים הנאים, ארמונות, כנסיות, שווקים ומוסדות שונים. לאחר כחצי שעה, ליד כיכר רחבה וציורית, פגשתי את מרסלו שטייל עם מספר עמיתים. מרסלו ואני נפרדנו מהחבורה וטיילנו באיזור היהודי דרך בית הכנסת יצחק, הכיכר המרכזית, בית הכנסת הישן ובית הקברות הישן בו קבורים רבנים חשובים שחיו בקרקוב לאורך ההסטוריה הארוכה של הישוב היהודי שם. לשירות התיירים המבקרים במקום היו בתי קפה, מסעדות יהודיות וחנות ספרים. על אחד הקירות, לצד מודעות אחרות, היתה תלויה מודעה על ילד ניצול שואה שהגיע לארה"ב אחרי המלחמה ואשר מדרך תיירים באזור בעונות הקיץ.

מרסלו ואני המשכנו ללכת ללא מגמה ברורה כאשר אנו משותחים בעברית על ההסטוריה של המקום, עבודתנו המדעית ומשפחותינו. לאחר זמן מצאנו את עצמנו בשערי בית קברות יהודי גדול. נוכחנו כי זהו בית הקברות היהודי "החדש" שנוסד בשנת 1800 כאשר שטח בית הקברות הישן התמלא. נכנסנו. בנוסף לקברים הרגילים היו קבועות בחומה המקיפה את המקום גם אבני מצבות רבות שנהרסו בתקופת המלחמה. בפרט, מספר מצבות הובאו מהאתר של בית קברות חדש יותר שהוקם בשנת 1932 בשולי העיר. בזמן הכבוש הגרמנים הרסו את בית הקברות החדש ובנו באתר את מחנה הרכוז פלאשוב, אותו מחנה רכוז בו מתרחשות סצנות רבות מהסרט "רשימות שינדלר". היהודים גורשו למחנה זה לאחר שפוננו מהגטו בקרקוב. מפקד המחנה היה קצין האס-אס אמון גת אשר נהג לשבת על מרפסת ביתו שגבל במחנה ולירות משם באופן שרירותי באסירים.

המשכנו פנימה ומרסלו שאל אותי האם יש שם מסוים של מישהו ממשפחתי הקרובה או הרחוקה שאהיה מעונין לחפש על המצבות. סיפרתי לו שאימו של סבי נולדה וגדלה בקרקוב. היא נשאה לאביו ועברה לגור עמו בכשאנוב, שם נולד וגדל סבי. ב-1920, בגיל 17, סבי עלה לארץ כחלוץ. הוריו, אחיו ואחיותיו,

נרצחו בשואה. לכן סברתי שיש סיכוי שמישהו ממשפחתה, משפחת אברהמר, קבור בבית הקברות הזה.

מיד כשסיימתי את המשפט החל להתקרב אלינו גבר מבוגר מעוטר בזקן אפור, ששוחח קודם לכן עם אישה בכניסה לבית הקברות, ושאל אותי באנגלית במבטא אמריקאי: "סלח לי בבקשה, מה אמרת עכשיו?" חזרתי באנגלית על מה שסיפרתי למרסלו והאדם סיפר לתדהמתי את הסיפור הבא. בבית הקברות שקדם למחנה הריכוז בפלשוב, כל הקברים נהרסו כאשר נבנה המחנה, כולם, חוץ מקבר אחד. השם על המצבה הבודדת שנשארה עומדת הוא אברהמר. הייתי המום. שערי סמר. שאלתי אותו מיהו ואיך הוא יודע זאת? הוא סיפר לנו כי הוא ניצל כילד והיגר לארה"ב וכעת הוא מדריך באתרי השואה. הוא סיפר שראה את המצבה בשטח בו היה המחנה. שאלתי אותו אם הוא יכול להסביר לי כיצד להגיע לשם. הוא הוציא שרטוט ישן של מחנה הריכוז בו נראו המבנים הקטנים. הוא הראה לי איפה בערך נמצא הקבר וציין שיהיה קשה למצוא אותו כי המבנים אינם קיימים יותר. הודיתי לו והוא הלך. מרסלו ואני המשכנו להסתובב בין המצבות זמן מה כאשר אנחנו תחת הרושם העמוק של המפגש המופלא.

לאחר שהסתיימו ההרצאות בכנס ביום המחרת, מרסלו ואני צעדנו לפאתי העיר לאתר המחנה פלשוב – שדה רחב ידיים לימין הדרך. אשליתי כי אוכל למצוא בקלות את הקבר נגוזה בראותי את גודלו של המשטח שנפרש לפנינו. דרך עפר נטושה נכנסה לשדה וגם היא נעלמה לאחר מרחק קצר. השדה היה מכוסה רובו עשבים סבוכים בגובה הברכיים. בפינה הרחוקה, משמאל, ישנה גבעה קטנה ועל פסגתה אנדרטת זכרון לציון המאורעות הנוראיים שהתרחשו במקום. במשך שעות ארוכות הסתובבנו בשדה הענק. חפשינו העלו חרס. ואז החל גשם זלעפות ואנו, חסרי כל מחסה, נרטבנו עד לשד עצמותינו. עזבנו את המקום והתחלנו ללכת בחזרה העירה.

בעיה רפואית שארעה בעינו של מרסלו, הותירה אותי לבד בהמשך החיפוש. ביום שלישי בבקר הלכתי למסעדה ברובע היהודי בה ראיתי את מודעת הפרסומת של המדריך, ושאלתי אם הם יודעים היכן למצוא אותו. הם לא ידעו אבל אמרו שהוא מגיע לעיתים קרובות. ביקשתי מהם להגיד לי כי אני מחפש אותו והמשכתי לזכור. חזרתי למסעדה בהפסקת הצהרים. הם אמרו לי שהוא אכן היה שם אבל היה צריך ללכת. הם אמרו לי, שהוא יגיע שוב בערב, בערך בשעה 8 ויפגוש אותי. חזרתי בערב הזמנתי

ארוחת ערב וחיכיתי לבואו. הסתכלתי לעתים תכופות בשעון, אך הוא לא הגיע. אדם אחר, בגילי בערך, בעל זקן וכובע המזכיר את המגבעות של חסידי חב"ד, נכנס למסעדה. לאחר מספר דקות, הוא התיישב לידי והתחיל לדבר איתי באנגלית. הוא סיפר כי הוא יהודי שגר בקרקוב. הוריו חזרו לקרקוב לאחר המלחמה וכאן הוא נולד וגדל. שמו הנריק הלקובסקי וגם הוא מדריך תיירים. הוא הפגין ידע בהסטוריה יהודית ובספרות היהודית. ניווטתי את השיחה למחנה פלאשוב ולבית הקברות היהודי שהיה שם לפני המלחמה. כן, הוא אמר, יש שם מצבה אחת שנותרה עומדת במקומה. השם עליה הוא אברהמר. הוא ידע כיצד להגיע אליה, הוא הדריך שם משפחה מארה"ב בחדש פברואר האחרון. כאשר השדה היה מכוסה בשלג. שאלתי את הלקובסקי אם הוא מוכן להוביל אותי למקום. הוא הסכים וסיכמנו שנצא ביום חמישי בשעה 9:30 מהמסעדה.

ביום חמישי בבקר הגעתי למסעדה בה הייתי אמור לפגוש את הלקובסקי המדריך. באיחור של רבע שעה הוא הופיע. לקחנו את הטראם לאיזור המחנה. בדרך הוא לקח אותי לבית בו התגורר אמון גת והראה לי את המרפסת ממנה היה יורה באסירי המחנה. המשכנו לתוך השדה. ללא הסוס הוא הלך בדרך שהכיר. על שיפוע מתון העולה לצד הימני, לא רחוק מדרך העפר הנכנסת לשדה, עמדה, נטויה לאחור בין העשבים הגבוהים והיבשים, המצבה הבודדה בפלאשוב. השם הפרטי, חיים יעקב, לא אומר לי כלום. לאחר שחזרתי בררתי במשפחה ובאתרי אינטרנט שונים. גם לילי הבר עזרה לי. בינתיים, ללא תוצאות.

מחזור תרצ"ט של בית הספר התיכון היהודי למסחר H 143

הספר התיכון היהודי למסחר H143 ותלמידים לשעבר של בית הספר הצליחו לזהות אחדים מהמורים ומהתלמידים. לכבודם ולזכרם אנו מפרסמים את התמונה פעם נוספת יחד עם שמות המצולמים.

בגליון הקודם התפרסמה תמונת מחזור של תיכון בקרקוב. לא ידענו באיזה תיכון מדובר, ומיהם המורים והתלמידים. מתברר שהתמונה היא של מחזור תרצ"ט-1939 של בית

נצח למשפחת רבנים. הראשונה שני משמאל אחדים מהתלמידים, המורה להנה"ח, נטל בנוסף לאלה שהוזכרו בגליון הקודם, היו: הלה שטנדיג, מימינו מלה ויינשטיין, סלה פרלברגר, מנדלבאום, גוזיק המורה הלה פנקס שהתגלתה בארץ כציירת, הניו שמואלי מנדלבאום, ומתחתיו (שמולביץ), מנק שפרינגוט המורה לעברית שלנג,

התעכב בקרקוב. למיטב ידיעתי הוא נרצח בסתיו 1939 כשעזב את קרקוב לעיר הולדתו; ד"ר פביאן שלנג - היה חבר מערכת העיתון יהודי בפולנית Nowiny; ד"ר זילברפניק - הגיע ארצה עם משפחתו

בהתרגשות הבטתי במשך דקות ארוכות בתמונת המחזור משנת 1939 של בית הספר התיכון למסחר H-143, שנה שבה סיימתי את שנת הלימוד השניה במוסד זה. בתמונה אני מזהה בשורה ראשונה מימין: ד"ר מנדלבאום-מורה למסחר והתכתבות מסחרית; ד"ר גוז'יק (Guzik)-מחנך הכיתה, מורה לעברית וללימודי דת; ד"ר מלה מנדלבאום-מורה לפולנית; אחריה המורה להיסטוריה; ולפני אחרון רוי"ח ועו"ד נטל - מורה להנהלת חשבונות. בשורה השניה ראשון מימין: ד"ר שלנג - מורה לעברית. בשורה השלישית ראשון מימין: ד"ר זילברפניק - מורה ל"לפלשתינה והמזרח הקרוב".

מאיר (מקס) אדליסט
התמונה שהתפרסמה בגליון חודש אוקטובר היא תמונת מחזור תרצ"ט-1939 של בית הספר התיכון היהודי למסחר וכלכלה H143. סיימתי את בית הספר בשנת 1938, במסלול מזורז של 3 שנים ובגרות עברית ופולנית (בחנו אותנו 14 בוחנים פולנים שהגיעו במיוחד לצורך זה מוורשה). בתמונה מופיעים: ד"ר אימרגליק, מורה לחשבון מסחרי; פרופ' ד"ר גוז'יק - מחנך כיתתי, דוקטור לשפות שמיות עתיקות ולמדעי יהדות - הוזמן ללמד באוניברסיטה העברית בירושלים אך בשל המאורעות בארץ-ישראל

מתחתיו- זילברפניק ותחתון- המורה למתמטיקה בעלה של גב' מנדלבאום, אחריו גוז'יק המורה לעברית ואחריו מלה מנדלבאום.

אנה (ז'וטה) פרוסטיג לבית דורנר

בשורת התלמידים השניה מלמעלה, שניה משמאל, אני מזהה את אמי ז'ל, לולה טנבאום לבית גייזהאלס. במרכז השורה התחתונה, הנערה עם הצמות, היא מרישה שגרה בנתניה, ושם משפחתה לא זכור לי.

דבורה ויין

שחי בארה"ב, מונדג אנגלברג שהתגורר בווינה, אלק גרוסמן אשר התגורר בטורונטו- בקנדה והיה אחד המייסדים ותורמים ל-"משואה" בתל-יצחק, וגניה שפרברג שנישאה הלברייך והיתה אחת הנשים היפות בקרקוב. את חייה היא חבה לאיש א.ס.א.ס. שהציל אותה, בשל יופיה, מפתח המשרפות, והסתיר אותה בצריף עד בואם של חיילים רוסים בינואר 1945.

גניה רוטר

בתמונה שהתפרסמה אני מזהה את המורים: בשורה

משתתפים בצער המשפחה ואבלים על הסתלקותה של **סטניה גרינוולד** ז"ל

ילידת קרקוב ותלמידת הגימנסיה העברית בעיר

חבריה לכתה

עזבה אותנו ומבכים מרה את הסתלקותה של

דורה כפיר ז"ל לבית מנדלבאום

ילידת קרקוב תלמידת ביה"ס העברי ע"ש ד"ר הילפשטיין חברה יקרה, אשה נבונה ונדיבה, רואה את הזולת ודואגת לו משתתפים בצער משפחתה

חבריה לכתה

מי מכיר? מי יודע?

שתי הבנות שבתמונה ניצלו בשואה, ובשנת 1945 שהו במוסד של הוועד היהודי בקרקוב. התמונה נמסרה באדיבותו של מוסד "יד ושם". מיהן?

מצעד בל"ג בעומר בשנת 1936: קבוצת "הצופה" צועדת במגרש מכבי. ראשונה מימין רנה שקלניביץ לבית שפילמן. ומי האחרים?

זכרונות מלחמה - הבריחה מקרקוב והחזרה אליה

"יהודים, מרגלים" ולקחו אותנו איתם. אחרי כמה שעות הגיעו הגרמנים ולקחו בשבי את החיילים הפולנים ונתנו לנו להמשיך.

הגענו לזמושץ'. חשבנו שנוכל לנסוע את המשך הדרך חזרה ברכבת, אולם התברר לנו כי ליהודים אסור לנסוע ברכבת. שכרנו עגלון עם עגלה והמשכנו ללנצוט, שם עבר עלינו הלילה. חשבנו שנצליח להתגנב לרכבת, אך ללא הצלחה. שוב שכרנו עגלה עם עגלון והאחרון לקח אותנו עד ז'שוב. בבוקר תפסו אותנו הגרמנים לעבודה, ועבדנו עבורם עד הלילה.

המשכנו רגלית עד Sedziszow, שם פגשנו אישה יהודיה שאמרה לנו שהיום חל ראש השנה, והגרמנים פרצו לבית הכנסת הוציאו 38 יהודים וירו בהם. ברחנו משם במהירות, ובקושי הגענו ל-Ropczyce התברר לנו כי יום קודם רצחו שם הגרמנים את הרב והשוט. המשכנו עד לתחנת הרכבת של טרנוב ומשם ברכבת עד Bierzanow ומשם חזרנו רגלית לקרקוב.

צבי גרינגרס

בדרך הצטרפו אלינו כמה מכרים נוספים. הלכנו בכיוון Mogila. הדרכים היו מלאות וצפופות כי הצבא הפולני נסוג עם ציוד שנשאר אצלם, ולא ניתן היה להתקדם. החלטנו לשנות את הכיוון והלכנו ל-Brzesko Nowe מרחק של כ-30 ק"מ. אחרי יום הליכה הגענו לדירה של מכר שלנו ושם פגשנו הרבה אנשים. נשארנו שם שלושה ימים, ובבוקר המשכנו עד Kazimierz Wielki, שם מצאנו דירה ריקה של משפחה יהודית שברחה יום קודם יחד עם כל יהודי העיירה. למחרת בבוקר המשכנו בדרכנו בתוך ההפצצות הרבות, כשאנחנו קונים אוכל אצל האיכרים בדרכים. עברנו מקומות שונים: ינוב לובלסקי, בילוגריי, פינצוב והגענו ליוזטפוב. מותשים נכנסנו לישון באסם של אחד הכפרים. באמצע הלילה, אחרי הפצצה קשה, פרצו שרפות באסם ואנחנו החלטנו לברוח.

היה זה כבר היום ה-14 של המלחמה. מותשים, רעבים ופצועים ברגלינו החלטנו לחזור למשפחות. בקושי רב יכולנו ללכת את הדרך חזרה. באחד הלילות פגשנו קבוצת חיילים פולנים שהתחילו לצעוק

ביום שישי ה-1 בספטמבר 1939, לפנות בוקר פרצה המלחמה - נשמעו התפוצצויות, יריות, ומעל העיר טסו אווירונים. המשטרה הפנתה את האנשים לתוך הבניינים למציאת מסתור. כאשר חזרתי הביתה התחלנו לחזק את החלונות והשמשות כהגנה מפני ההדף שנוצר מהפצצות. עוד לא הספקנו לסיים את הנדרש ושמענו התפוצצות אדירה, התברר לנו כי פצצה נפלה לא הרחק מביתנו.

ביום השלישי למלחמה החלטנו לעבור ולהתגורר אצל בן דוד שלי שגר ברובע פודגוז'ה שמעבר לנהר הוויסלה. לקחנו איתנו מעט דברים במזוודות קטנות, שכרנו עגלה והגענו לגשר מעל לנהר. העגלון סירב להמשיך בדרך מעבר לנהר. ירדנו והמשכנו רגלי למקום מגורנו החדש אצל בן-דודי. שם נפגשנו עם קרובים נוספים שהגיעו גם הם ממרכז העיר.

ביום הרביעי למלחמה ראינו מבעד לחלונות המוני אנשים שבורחים לכוון מזרח. ביניהם זיהינו גם אנשים מהצבא הפולני שנסוג באי סדר. בלחץ הנשים, אשר חשבו שרק לגברים נשקפת סכנה, החלטנו אני ועוד שני קרובים להצטרף לבורחים.

קוראים כותבים

בגליון 50 התפרסמה כתבה על חתונה במחנה יולג 1 בפלשוב, ועלי לתקן את הרושם שעשוי להתווצר כאילו התקיימה החתונה ביולג 1, ולא כך היא. החתונה התקיימה במחנה סקרזיסקו, ואני יודע זאת שכן התאכסנתי באותו צריף שהייתה המרפאת שיניים של ליברמן ביולג 1.

בנוסף, האנשים ממחנות יולג 1 בפלשוב, יולג 2 בפרוקוצים, יולג

תפקיד כאחראי על המטבח בפלשוב ירוזולימסקה.

שהיתי ביולג 1 מספטמבר 1942 ועד לחיסול המחנה בנובמבר 1943. בפברואר 1944 נשלחתי לאשוויץ עם קבוצה של 260 איש, 200 נגרים ו-60 מסגרים. מספרי היה 174005.

נפתלי אריאן

3 בבייאז'נוב וממחנות שבסביבת קרקוב הועברו בנובמבר 1943 למחנה ירוזולימסקה פלשוב (זה היה שם של המחנה), ומשם נשלחו למחנה סקרזיסקו לצנסטוכובה ולמחנות אחרים. בין הקומץ הקטן של הנשארים בפלשוב היינו אני ושני אחיה של אימי דוד וישראל הלפורן וכן וילק תיימן, מפקד המשטרה היהודית "או.דה" ביולג 1, שקיבל